

12. HAFTA

1950-1960 TÜRKİYESİ

Demokrat Partinin iktidar olması ile parti kurucularından Celal Bayar Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes Başbakan, Refik Koraltan T.B.M.M. Başkanı ve Fuat Köprülü de Dışişleri Bakanı olmuştur. 14 Mayıs 1950 Seçim Sonuçları; Demokrat Parti 4.242.831 oy ile 408, C.H.P 3.165.096 oy ile 69, Millet Partisi 240.209 ile 1, bağımsızlar 257.087 ile 9 milletvekili çıkarmıştır.

DP'nin seçimi kazanmasındaki temel sebepler; halkın tek parti dönemindeki özellikle savaş sırasında çektiği ekonomik sıkıntılar, savaş sırasında birçok temel hakların kısıtlanması, İnönü dönemindeki CHP'nin uyguladığı ekonomik uygulamalar, iktidar yorgunluğu veya hizmetlerdeki gevşeme, partinin halktan koparak elitleşmesi, bazı uygulamalarının oluşturduğu hoşnutsuzluk, DP'nin özellikle bireysel ve ekonomik özgürlükleri geliştirme taahhütleri ve siyasal alanda demokratikleşmeyi sağlayacağına olan inançtır. Bununla birlikte Demokrat partinin başında bulunan Celal Bayar'ın Atatürk Döneminden tecrübeli ve güven duyulan bir siyasetçi olması, Demokrat Partinin ılımlı bir laikliği benimsemesi ve dinsel alanda başta Arapça Ezan Yasağının Kaldırılacağı ve kısıtlamaların azaltılacağı vadiyle muhafazakâr kesimin taleplerine yönelik seçim propagandası, 27 yıllık CHP iktidarının yıpranmışlığı ve halkın yeni lider ve yöneticilere fırsat tanıma isteği DP'nin seçimi kazanmasının diğer nedenleridir. DP'nin diğer bir şansı ise seçim sisteminde yapılan milletvekili seçilmesinde oy oranında çoğunluğun lehine yapılan değişiklikti. Bu DP'ye her üç seçimde de büyük katkı sağlamıştır. CHP oylarda önemli sayıya ulaşsa da ilde daha çok oyu alan parti olamadığı için milletvekili çıkaramayarak mecliste sayıca azınlıkta kalmıştır.

Batı ile İlişkilerin getirdiği dış siyasal ortamla beraber bütün muhalefetin eski hak ve taleplerini DP kanalıyla özgürlükçü ortamı kullanarak istemeleri ve CHP'den rövanş alma düşünceleri de DP'nin iktidara gelmesinde etkili oldu. Ayrıca tüm siyasal ve güçlü iktidarlarda görülen hizmetleri yavaşlatan ve toplumsal tabanla yönetici siyasal kadroların arasına giren iktidar yorgunluğu ve kamu hizmet ve kalkınmayı yavaşlatan süreç CHP'nin yenilgi sebeplerine eklenmelidir. DP yönetici kadrosunu ve özellikle Adnan Menderes ve Celal Bayar'ın hırsı ve enerjisi CHP kadrolarının karşısında başarılarını yükselten diğer etkenler olmuştur. Toplumsal köy tabanının sorunlarının ve özellikle üretilen tarım mahsullerinin düşük fiyatlanması ve CHP döneminde buna yeterli çözümlerin üretilmemesi, halkın ekonomik yapısının iç ve dış koşulların etkisi ile özellikle İnönü'nün Başkanlığı döneminde yeterli oranda gelişmemesi CHP'nin seçimi kaybetmesindeki ekonomik sebeplerin başında gelmektedir. Ürün fiyatları on yıllar boyunca artmamış ve buna bağlı olarak köy topraklarının rayici de artmamıştır. Demokrat Parti Dönemi, on yıl sürmüş, 1954 ve

1957 seçimlerini de kazanarak ülkenin kaderinde etkili olmuş, Türkiye’de siyasal, toplumsal, ekonomik ve sosyal alanda 1960 sonrasında ve günümüzün oluşumlarını dahi etkileyen bir değişim dönemi olarak Türk Siyasi Tarihine geçmiştir. Bu dönemin ilk yıllarında ekonomi alanında önemli gelişmeler olmuş, uluslararası ortamın uygunluğu dolayısıyla tarım ihracatının artması, DP’nin seçmen tabanının önemli bir kısmını oluşturan tarım kesimine verdiği desteklemeler, tarımda makineleşmenin artması ile sağlanan ek gelir tarım kesiminin yaşam seviyesini yükseltmiştir. Ayrıca dış yardımların ve kredilerin, özellikle Kore Savaşı sonrasında Türkiye’ye başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin bakışının değişmesi ve Türkiye’nin Batı ile siyasi, ekonomik ve askeri işbirliğini arttırması ekonomiyi destekleyici unsurlar olmuştur. Ülke içinde özellikle taşrada yaşayan vatandaşların gelirleri artmış, karayolları yapımı hızlanmış ve ulaşımdaki kolaylıklar iç ticareti ve haberleşmeyi hızlandırmıştır. Demokrat Parti özellikle taşra oyları ile beslendiği için taşradaki muhafazakâr ağırlıklı seçmenlerin ve yeni oluşan sermaye kesiminin ekonomik ve toplumsal taleplerine yönelik politikalar uygulamıştır. DP Devletçiliği bütünüyle reddetmeden özel teşebbüsün ön planda olduğu bir iktisat programını benimsedi. Devletin ekonomik hayat içerisindeki rolü azaltılmaya, serbest piyasa ekonomisi esas alınarak özel sektöre fırsat verilmeye çalışıldı. 1950 yılında devlet bütçesi, Dünya Bankası kredisi ve yabancı sermaye finansmanı desteğiyle, özel sanayi kurmak, yabancı ve yerli sermayenin sanayiye girmesini teşvik etmek ve girişimciliği desteklemek üzere Türkiye Sınâî Kalkınma Bankası kuruldu. DP’nin üç temel iktisadi hedefi kısaca şunlardı: 1) Tarıma öncelik vermek, 2) Sanayileşmenin özel kesim öncülüğünde yürütülmesi, 3) Dış ekonomik ilişkilerde devlet müdahalelerinin asgariye düzeye indirilmesi.

Öte yandan seçim sırasında verdiği demokratikleşme vaatlerinin tersine özellikle iktidarının son senelerinde DP idaresi temel haklar konusunda yer yer ödünler vermeye ve otoriter bir mahiyet kazanmaya başlamıştır. Ayrıca DP’nin birtakım uygulamaları bazı çevrelerde, Cumhuriyetin temel ilkelerinden taviz verme ve özellikle din konusunda laiklik karşıtı talepleri yerine getirme olarak algılanmıştır. Dini hürriyetler alanında Ezanın Arapça Okunma Yasağının 16 Haziran 1950’de kaldırılması DP Hükümetinin ilk icraatları arasındadır. Bununla birlikte Anayasanın yazımındaki Türk Dil Kurumunun oluşturduğu yeni Türkçe ile yazılmış maddeler kaldırılarak 8 Aralık 1952’de çıkarılan kanunla yeniden Osmanlı Türkçesi şeklinde olması kabul edilmiştir. Bu hareket Türk Dil Devriminin durdurulması için yapılan siyasi bir uygulama olarak görülmüştür. Ayrıca CHP’nin geçmişteki yanlışlıkları ve kurumlaşması bahane edilerek önemli kurumlar kapatılmaya ve işlevleri zayıflatılmaya başlanmıştır. DP hükümetleri, hem mecliste hem de meclis dışındaki muhalefete karşı kısıtlayıcı önlemleri almaya başlamıştır. Özellikle İnönü ve CHP’ye karşı uygulamaların hızlandığı dönem iktidarın ilk yıllarındadır. 8 Ağustos 1951’de Halk Evleri ve Halk Odaları, yöneticilerinin CHP üyeleri olmaları, özellikle önemli merkezlerdeki yöneticilerin CHP

teşkilatlarınca atanması ve üstelik bütçelerinin devlet tarafından karşılanması gerekçe gösterilip CHP lehine propaganda yaptıkları iddiasıyla birer kamu kurumu olmaları için kapatılmış ve bütün malvarlıkları devletleştirilmiştir. Ayrıca bu kurumların gelirleri ve taşınmazları hazineye alınmıştır. DP bu hareketiyle CHP'nin gücüne darbe vurduğunu düşünürken, diğer taraftan buraların aslında Türk Aydınlanma Sürecine, Cumhuriyetin kültürüne ve Cumhuriyet nesli oluşumundaki işlevine büyük darbe vurduğu gerekçesiyle yoğun şekilde eleştirilmiştir. DP, özellikle kuruluşundan beri eleştirdiği ve bir Sovyet Modeli olarak gördüğü, 1942'de faaliyetine başlayan ve başta taşra olmak üzere öğretmen ihtiyacının giderilmesine önemli katkıda bulunan "Köy Enstitülerini" kapatarak onları sıradan birer öğretmen liselerine çevirdi. Eski müfredat programlarını tamamen değiştirdi. Türk Milli Eğitiminin her dönemdeki temel sorunu olan "Nitelikli Öğretmen İhtiyacı" bu girişim ile devamlı bir hale getirmiştir. Demokrat Partinin baskı politikaları gittikçe ülke içinde özellikle muhalefet ve basın üzerinde artmaya başladı. 1953 yılında ilk önce 8 Temmuz 1953'de Atatürk ve Devrimlerinin Aleyhinde olduğu gerekçesi ile Millet Partisi kapatıldı. CHP'nin malvarlığına "Haksız İktisap (Haksız Mal Edinme)" gerekçesi ile 14 Aralık 1953 TBMM'nde kabul edilen kanunla el konuldu. İlgili kanunla bu malları saklayan veya maliyeye bildirmeyenler hakkında da cezayı işlem öngörülüyordu. İktidar 8 Mart 1954 tarihinde yaptığı Basın Kanunu'ndaki değişiklik ile basın üzerinde baskı kurmaya başladı. DP bütün bu kısıtlayıcı ve demokrasi karşıtı uygulamalar içinde 2 Mayıs 1954 seçimlerini de yine kazanan parti oldu ve Cumhuriyet Tarihinde çok partili olarak girilen serbest seçimlerin en yüksek oy oranını alarak 503 milletvekili çıkardı. 2 Mayıs 1954 Seçim Sonuçları; Demokrat Parti 58.42 ile 503, C.H.P. 35.11 ile 31, C.M.P. 5.28 ile 5, milletvekili çıkarmıştır. Ezici bir zafer kazanmasına rağmen DP hükümeti, özellikle basın, üniversiteler ve adalet kurumları üzerinde değişik metotlar kullanarak baskılarını arttırdı. Ekonomideki iyi gidişatın sona ermeye başlaması ve 1955'de 300 milyon dolarlık kredinin alınamaması üzerine planlı ekonomiye geçilmesi önerisi geldi, ancak başta başbakan Adnan Menderes olmak üzere DP yöneticileri bu önerilere sıcak bakmadılar. Birçoğu siyasal amaçlı seçmene yönelik yatırımlar, dağıtılan düşük faizli krediler enflasyona ve döviz darboğazına sebep oldu. Plansız ekonomik kalkınma adı verilen bir modeli benimseyen DP ekonomi yöneticileri, bütün uyarıları muhalefete ait boş öneriler olarak algıladı. Özel teşebbüsün gelişmesini desteklemesi lazım gelen politikalar vaat etmesine rağmen bu alanda önemli gelişmeleri de yapamadı, siyasal amaçlı devlet yatırımları arttığı için devletin ekonomideki ağırlığı daha da artmaya başladı. Özellikle devlet bankaları başta tarım kesiminin desteklenmesi olmak üzere kredi merkezleri haline geldi ve hacimleri genişletildi. Demokrat Parti iktidarının ekonomik olarak ABD bağımlı bir politika izlemesi ve Türkiye'nin ekonomik olarak nefes almasını tek taraflı olarak ABD nüfuzuna açması olumsuz bir ekonomik sonuç doğuracaktır. Petrol araştırması,

akaryakıt tedariki, deniz vasıtaları, motorlu araçlar, montaj malzemeleri, sanayi altyapı malzemeleri, silah tedariki, elektrifikasyon işleri, araştırma, projelendirme ve yatırım hizmetleri tamamen ABD veya onun kontrol bölgesine verilmişti. Bu ekonomi anlayışı ve uygulamaları Türkiye'yi kuruluş yıllarındaki ekonomi ilkelerinden sapması ve eleştirdiği ekonomide dışa bağımlı bir ülke konumuna getiren süreci yeniden başlatmasına sebep olacaktı. Dışarıyla ekonomik ilişkilerde tek taraflı ve uzun vadede Türkiye'nin aleyhine ekonomik sonuçları hem de yeniden yüksek oranda borçlanmak pahasına başlatacaktı. Ekonomik koşulları eleştiren basın ve akademisyenler de adli kovuşturmalara uğradı. Demokrat Parti iktidara gelmeden demokratikleşme ve bireysel hakların geliştirilmesi ideali için mücadele vermeyi taahhüt etmişti ancak sözünün tam tersi bir konuma girmeye başladı. Yapılan uygulamalar içinde; karşıt partilere oy veren illerin idari yapılarının değiştirilmesi, Malatya ilinin ikiye bölünmesi, Kırşehir ilinin ilçe yapılması, kamu çalışanlarının hizmet sürelerine bakılmaksızın emekliye ayrılması, Üniversite öğretim üyelerinin bakanlık emrine alınması ve üniversite özerkliğinin zayıflatılması, basın suçlarının ağırlaştırılması, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin kısıtlanması, TBMM iç tüzüğüne değiştirilerek görüşmelerde kısıtlama ve ceza uygulaması, sendikal çalışmaların kısıtlanması, muhalefetin güç birliğini önlemek için seçim kanununda değişiklik yapılması gibi faaliyetler vardır. CHP yöneticilerinin birçok ildeki gösteri ve faaliyetleri de hükümetin baskısı ve yerel yöneticiler tarafından engellendi veya izin verilmedi. Demokrat Parti artık demokrasinin temel ilkelerini çiğneyen ve geçmişte eleştirdikleri dönemleri aratan bir uygulamalar zinciri oluşturmuş, deyim yerinde ise demokrasiden sapma çizgisine girmişti. Ekonominin çökmesi de diğer bir unsurdu. 4 Mayıs 1958'de Türk parasının değeri Amerikan doları karşısında üç kata yakın düşürülerek (1 ABD doları 2.80 TL'den 9 TL'ye yükseltildi) dış borç almanın önü daha da açılmak istendi. Alınan dış borçların ödemesindeki güçlükler aşılamadı. 1959'da ülke içindeki temel tüketim mallarının ve hayvansal ürünler gibi halkın temel ürünlerinin fiyatları son derece yükselmiş ve Demokrat Partinin iktidara gelmesinden sonra % 300 artmıştı. Cumhuriyet Altını 34.90 liradan 130 liraya yükselmiştir. Toptan eşya fiyatlarındaki artış yıldan yıla yükselerek 1957'de % 17.7 ve 1959'da % 23.1 olmuştur. Nüfus başına milli gelirden çok üst seviyede artmadığı ve mali politikaların bireyin ekonomisindeki sağladığı nispi iyileşmenin geçici olduğu ortadadır. Kişi başına milli gelir on yıllık Demokrat Parti Döneminde 1950'de 440 TL iken 1958'de ancak 592 TL olmuştur. 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra Demokrat Parti Dönemine ait ekonomik göstergeler açıklanırken çok ciddi bir borç stokunun olduğu ortaya çıktı. Mevcut Döviz miktarı da 18.198.000 ABD doları idi. Yani Demokrat Partiden kalan ekonomik miras hiçte parlak değildi.

Bunların yanında DP Döneminde halkın yaşayışına da olumlu yansıyan göstergeler vardı ve özellikle taşraya hizmetlerde önemli başarılar elde edilmişti. Kamu ve özel teşebbüs yatırımları bu

dönemde önemli oranda arttı ve başta tarım olmak üzere ekonomik büyüme hızlandı. Tarım alanında 1950'de 15 milyon hektar olan ekili saha 1960'da 23 milyona çıkarılmıştır. Ekili alanların artışı, tarımda makineleşme, çiftçilere verilen kaliteli tohum, suni gübre ve ucuz kredinin bir sonucu olarak, ürün çeşitliliği ve üretim miktarında büyük artış gerçekleşmiştir. Köy yollarının yapılması, köylere elektrik götürülmesi ve içme suyu işlerine önem verilmesi çiftçinin yüzünü güldürmüştü ve bu kesimin DP'ye olan sempatisini artırmıştır. Özellikle sulamaya büyük önem verilmiş, ekili arazilerin taşkınlardan korunması için çalışmalar yapılmış, barajlar inşa edilerek şehir kasaba ve köylere içme suları getirilmiştir. Ziraî krediler başta olmak üzere 1950'de 1.275 milyar lira iken 1957'de 7.787 milyara ve 1960'da 9.522 milyar liraya çıktı. Tarımda ekili alan 1940 ile 1950 arası 14,5 milyar hektar civarında iken 1960'da 23.264 hektara yükseldi. Traktör sayısı 1949'da 1.756 iken 1960'da 42.136'ya yükseldi. Toplam tarım mahsulleri üretimi bu dönemde iki katına çıkarak 1950 endeksi 100 birim alındığına 130'a yükseldi. Sınai üretim 1948'de 100 endeksinden 1960'da 256 çıktı; bunun imalat sanayi bölümü 279'a, gıda sanayi 311'e, elektrik gücü üretimi ise 390'a yükseldi. Kömür üretimi iki katına çıktı. Fabrika, konut ve diğer bina sayılarında, özellikle küçük kent ve kasabalarda çok büyük artışlar görüldü. 11 Şeker, 10 Çimento ve çok sayıda tekstil fabrikası açıldı. Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu ve Türkiye Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü gibi çok sayıda KİT (Kamu İktisadi Teşekkülü) devreye girdi. 1948'de 9.093 kilometre olan karayolları 1961'de 23.826 kilometreye, ticari araçların sayısı 14.100'den 68.400'e özel araçlar yaklaşık 8.000'lerden 45.800'e çıktı. Çok sayıda baraj inşa edilerek elektrik üretimi artırıldı. Denizcilik sektöründe çok sayıda gemi ve liman inşa edilerek yük ve yolcu kapasitesi artırıldı. Hava hatlarında on kat artış yaşandı. Hava taşımacılığı için Türk Hava Yolları kuruldu. Bu dönemde nüfusta da önemli artış olduğu görülmektedir. 1945 ve 1950 arası nüfus artış hızı ortalama binde 24 iken, 1955'e kadar ortalama binde 57'e bundan sonraki beş yıl içinde binde 50'e vardı. Böylece de 1927'de 13.64 milyon olan nüfus 1950'de 20.947 milyona, 1955'de 24.065 milyona ve 1960'da 27.755 milyona çıkarak gerek doğum oranında gerekse de sağlık ve tıbbi alanda büyük gelişmeleri yansıtmış oldu. Bu on yıl içinde okul sayısı da 18.282'den 25.922'ye öğrenci sayısı tüm seviyelerde 1.785 milyondan 2.932 milyona çıktı. Özellikle köy ilkokullarının niteliği geliştirilmeye şehirlerle köylerdeki okullar arasındaki fark kapatılmaya çalışıldı. Okuryazarlık oranı yüzde 33,5'tan yüzde 43,7'ye yükseldi. Gayri Safi Milli Hâsıla on yıl içinde 496 liradan 1836 liraya yükseldi; sabit para değeri üzerinden hesaplana milli gelir de on yıl içinde yüzde elli artış göstererek 434 liradan 601 liraya çıktı. Kişi başına düşen milli gelir 1938'de 50, 1950'de 428, 1960'da ise 1598 liraya çıkmıştır. Sabit fiyatlarla bu üç rakam 432, 434 ve 601 liradır. Bu istatistikler etkileyici ve halkın da sonuçlarını yaşadığı istatistiklerdi. Ancak dönemin sonuna doğru bu başarılı göstergelere özellikle enflasyonist baskı gölge düşürdü. Yukarıda

belirtildiği gibi bu ekonomik büyüme ve gelişme sonunda rejim sarsan ve hatta demokrasiyi ciddi bir tehlikeye atan bir bedel karşılığında elde edilmişti. 1940'ların sonlarında aşağı yukarı dengeli olan devlet bütçesi artık yılda ortalama 296,5 milyon lira açık veriyordu. Bu da ortalama gelirin yüzde 20'sine yakındı. 1950 ile 1960 arası kamu borçları 2.565 milyon liradan 9.342 milyona yükselmiştir. DP kısaca yıllık yüzde 5 gibi önemli bir büyüme hızı yakaladı ki bu on yılda ekonominin yüzde 50 büyümesi demektir. Ancak Demokrat Parti Hükümetleri bu gelişmeleri yukarıda belirtildiği gibi bunu o kadar gelişigüzel yapmışlardır ki halk ekonomik sonuçların yararlarını göremeden ekonomi altüst olmuştu. Uzun vadede planlar başarılı görünüyordu, ancak yan etkilerini kontrol altına alacak kadro ve siyasi iradeye sahip olunamamış ve iktidardaki DP politik hatalarını ekonomiye de yansıtılmaktan kurtulamamıştır. 1957 seçimleri DP'nin girdiği son seçimdi ve bu seçim öncesi aldığı önlemlere ve devlet olanaklarını kullanmasına rağmen oylarında ciddi bir düşme oldu. 27 Ekim 1957 seçimlerinde 610 milletvekilliğinin 424'nü kazandı ancak muhalefet ciddi oranda kuvvetlenmişti. 27 Ekim 1957 Seçim Sonuçları; Partiler Toplam Oy Sayısı Oyların % Oranı Milletvekili Sayısı Demokrat Parti 424, Cumhuriyet Halk Partisi 178, Cumhuriyetçi Millet Partisi 4, Hürriyet Partisi 4, bağımsızlar ve diğerleri 4 milletvekili elde etmişti.

Demokrat Partinin iktidara gelmesi ile dış politikada önemli gelişmelerin olduğu yıllardı. Savaş sonrası başlayan iki kutuplu dünya içinde Türkiye, savaş sonrasında Batılı ülkelerle işbirliği yolunu seçmiş, ABD ve onun müttefiki olan ülkelerle ikili ve çokuluslu ittifaklar ve antlaşmalar sistemine girmişti. Türkiye Kore Savaşı sonrasında 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya katılmış ve ABD ile Ortadoğu'da bir Denge Politikası uygulamaya başlamıştır.

Sovyet Baskısının artması ile oluşan bu işbirliği politikası her alanda gelişti. Bu Türk Dış politikasında ABD ile Sovyetlerin yıkılmasına kadar sürecek olan inişli çıkışlı müttefiklik sürecini başlatacaktır. Türkiye'nin NATO'ya üye olması Sovyetler Birliğini daha da rahatsız etmiştir. Türk - Sovyet İlişkileri bu dönemde Ortadoğu bölgesindeki meydana gelen buhranlarında etkisi ile artık tamamen gerginleşmiştir. DP Hükümetlerinin ülke içindeki özellikle sosyalist ve komünist hareketlere karşı sertlik politikalarının da etkisi ile peş peşe gerginliklere sebep olacak ve Türkiye'nin ABD'nin güdümünde dış politika uyguladığı söylemiyle Türkiye, dış politikada sürekli Sovyet baskısına onlarca yıl maruz kalmıştır. Sovyet Baskısının özellikle Balkanlarda 1950'li yıllarda şiddetlenmesi üzerine ve Yugoslavya'nın da Sovyet Modelinden bağımsız bir politika izlemesi Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'yı ortak bir ittifak kurma fikrine yöneltti. 28 Şubat 1953'te Ankara'da imzalanan ön anlaşma ve 9 Ağustos 1954'de Yugoslavya'nın Bled kentinde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında "Balkan İttifakı" imzalandı. Güçlü bir işbirliğine dayanmasa da bu ittifakın, bölgedeki Sovyet tehdidine karşı kurulması önemli bir anlam

taşımıştır. Ancak Türk - Yunan gerginliğinin 1955'te başlaması ve Sovyetlerin Yugoslavya'da uyguladıkları politikalarını değiştirmesi bu ittifakın güçlenmesini engelledi. Aynı şekilde Türkiye, Ortadoğu'nun hızlı bir şekilde savaşa sürüklenmesi ve Arap - İsrail Anlaşmazlığı ve Sovyetlerin bu olaylar sonrasında Ortadoğu'ya müdahalesinin artması üzerine bölgedeki güvenlik sorununu "Bağdat Paktı" kurarak çözmeye çalıştı. Bağdat Paktı'nın ABD tarafından da desteklenen bir siyasi ve askeri bir örgüt olması hedefleniyordu. Ancak Nasır'ın liderliğindeki Mısır ve Suriye bu teklifi reddettiler ve kendileri İsrail'e karşı Arap kökenli devletlerin oluşturduğu örgütlenme faaliyetlerine girişmişlerdi. 24 Şubat 1955'de Türkiye ve Irak "Bağdat Paktı"nı imza ettiler. Bu paktın temel amacı üye devletler arasında bir savunma ve işbirliği yapmaktır. Bu paktta isteyen bölge devletlerinin de katılması öngörülmüştü. Fakat bölge devletlerinden ziyade pakta 4 Nisan 1955'de İngiltere, 23 Eylül 1955'de Pakistan ve 3 Kasım 1955'de İran katılmıştı. Bunun üzerine başta Mısır ve Suriye olmak üzere bu paktın faaliyetlerini sürekli engellediler. Bundan dolayı paktın üyeleri arasında sıkı bir işbirliği kurulamadı. Bu paktta özellikle Türkiye Başbakanı Adnan Menderes büyük önem veriyor ve paktın genişletilmesi ve Ortadoğu'daki rolü konusunda büyük gayret gösteriyordu. Bu Başbakan Adnan Menderes'in birazda bölgede liderliğe soyunması olarak ta değerlendirmekte ancak bunda başarılı olamadığında birleşilmektedir. Zaten olayların akışı bu paktın bir işlevinin olmadığını gösterecektir. Paktın asıl zayıflaması ise 14 Temmuz 1958'de Irak'ta patlak veren ihtilâl hareketidir. Bu ihtilâl hareketi ile Irak'taki monarşi yıkılmış, yeni kurulan General Kasım liderliğindeki Irak rejimi, paktan çekilmiştir. Bağdat Paktı, bu gelişmelerin getirdiği bir sonuç olarak önemini ve işlevini yitirmiş, bu pakt 1963'te Merkezi Antlaşma Teşkilatı (Central Treaty Organization - CENTO) adıyla yeni bir örgüte dönüşmüştür.

CENTO ÜYE ÜLKELERİ

Buna karşılık başta Suriye ve Mısır olmak üzere bazı Arap ülkeleri, bu pakta ve ittifaklar zincirine karşı Sovyetler ve uydusu olan Doğu Avrupa ülkelerinin de askeri ve siyasi desteklerini de alarak kendi aralarında İsrail Karşıtlığı çatısında birleştiler.

Demokrat Parti Döneminde, Türkiye'nin Dış Politikasının gündemine giren ve günümüzdeki Türk Dış Politikasının da en önemli alanlarından biri olan diğer mesele Kıbrıs Sorunudur. Kıbrıs Sorunu yalnızca gündeme gelmekle kalmamış aynı zamanda bu dönemde Türkiye'nin milli bir devlet politikası olmuştur. Kıbrıs sorununda Türkiye 1955'den sonra aktif bir tutum içine girecek ve Kıbrıs'ta taraf ülke konumuna gelecektir. 1955 Londra Görüşmelerinde sonuç alınamaması ve 1958'de Kıbrıs'ta Rum terörünün artması ile Türk - Yunan ilişkileri de gerginleşmiş NATO'nun Güneydoğu kanadındaki bu sorun ABD ve İngiltere'yi harekete geçirmiştir. Bu arada, bu gelişmeler sonunda iç kamuoyları da galeyana gelmişti. Türkiye'de halk ve özellikle öğrenciler Kıbrıs için gösterilere başlamıştır. Birçok ilde öğrenciler Yunanistan ve Rumlar aleyhine gösterileri hızlandırdılar. Bu sırada 6 Eylül 1955'de İstanbul Ekspres Gazetesinde çıkan "Atatürk'ün Selanik'teki evinin Yunanlılar tarafından bombalandığı" şeklindeki haberler halkın İstanbul'da Rum ve Yunanlıların olduğu mahallere saldırılara başlamasına sebep oldu. Güvenlik güçleri olaylara zamanında müdahale edemeyince 6/7 Eylül Olayları adı verilen hareketler meydana geldi.

6-7 Eylül Olaylarında İstanbul

İzmir'e de sıçrayan olaylar ancak 7 Eylülde İstanbul ve İzmir'de Sıkıyönetim ilanı ve alınan sert önlemlerle kontrol altına alınabildi. Ancak Türk - Yunan ilişkileri artık iyice bozulmuştu. Bu

olaylar sonrasında hükümet olaylarda zarar gören Rum ve Yunanlılara zararlarını tanzim edeceği ve gerekli bütün önlemleri alacağını resmi olarak belirtildi. Londra ve Zürih Antlaşmaları imzalanarak 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs'ta iki kesimliliğe ve iki halkın(Türk ve Rum) egemenliğine dayanan Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edildi. Ancak Kıbrıs sorunu daha sonra Rumların anayasayı ve egemenliği ihlâl etmeleri ile daha sonraları Türk Dış Politikasının temel konusu ve milli bir dava haline geldi.

Dış politikadaki bu olumlu gelişmeler aynı şekilde iç politikaya yansımada. Ülke ciddi bir rejim bunalımına girdi. Muhalefet eleştiri ve mukavemeti arttırınca DP hükümeti buna özgürlükleri kısıtlayıcı sert idari ve hukuki önlemlerle cevap verdi. Ayrıca ülke içinde ciddi krize yol açacak "Vatan Cephesi" adlı kitlesel örgütlenme hareketi başlatıldı. Bu harekete katılanlar vatanperver ilan edildi, katılma listeleri radyoda ilan edilmeye başlandı. Katılmayanlara ise değişik metotlar kullanılarak siyasal baskılar yapılmaya başlandı. Bu toplumu ikiye bölmek ve iç kargaşayı körüklemek ve toplumsal birliği bozmak gibi sonu tehlikeli yerlere varacak bir siyasal uygulama idi. DP Hükümeti, muhalefete karşı son atağını 18 Nisan 1960 tarihinde "CHP ve Bir Kısım Basının Faaliyetlerini Tahkike Memur Meclis Tahkikat Encümeninin kurulması Hakkında Kanun"u kabul ederek tüm yetkilerin iktidar partisinde toplanacağı bir "Meclis Soruşturma Komisyonu" kurarak yaptı. Ülke güvenliği ve iç huzurunu sağlamak için başta siyasal partilerin denetlenmesi ve kapatılması sürecini başlatacak ve meclisin bütün yetkilerini kullanacak bu komisyon, CHP ve diğer partileri kapatmanın sürecini başlatmak istiyordu. Ancak 1958 yıllarında hızlanan sokaktaki muhalefet hızla üniversitelere, askeri okullara ve orduya yansımış, askeri makamların uyarıları dikkate alınmamıştır. Başta İsmet İnönü mecliste ve birçok yerde uyarılarda bulunarak başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Adnan Menderese bir an evvel rejime sahip çıkması ve demokratik olmayan uygulamalardan vazgeçmesini istedi. Ancak bu uyarıları darbe kışkırtıcılığı olarak ciddiye alınmadı. 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koyarak 10 yıllık DP iktidarına son verdi. Milli Birlik Komitesi adını alan askeri konsey devlet mekanizmasını ele aldı. DP milletvekilleri, Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar tutuklanarak yargılanmak üzere Ankara'da Harp Okuluna getirildiler ve daha sonra uzun süren soruşturma ve duruşma dönemi için Yassıda'ya götürüldüler. Yargılanma sonunda başta Adnan Menderes olmak üzere DP'nin üst düzey yöneticileri ve hükümet üyeleri, idam cezası başta olmak üzere değişik cezalara hüküm giydiler.

Nihai olarak şu söylenebilir: DP iktidarı döneminde girdiği üç seçimde de ciddi bir demokratik başarı sağlamıştır. Bu seçimlerin sonuçlarına göre, parti olarak planlanan hedeflerin gerçekleştirilmesi için tartışmasız yetki aldığını düşünmüş ve buna göre hareket etmiştir. Demokratik olduğu kadar acemi olan iktidarın karşısında, 27 yıllık mutlak iktidarının başka kadro

ve anlayışın eline geçmesine tahammül edemeyen, muhalefeti sindiremeyen, tecrübeli ve tehlikeli bir muhalefet olan CHP bulunmaktadır. 1950-1960 döneminde demokrasinin yaşaması için siyasette yer alan gruplar arasında gerekli olan uzlaşmanın sağlanamadığı görülmektedir. Mutlak iktidar ve mutlak muhalefet arasında geçen ve bir türlü gerçek demokratik bir zemine dönüştürülemeyen idare nihayetinde, kendisini rejimin teminatı olarak gören ordunun eline geçmiştir.